

Marzena Chrost
ORCID: 0000-0003-3309-6574
Akademia Ignatianum w Krakowie

W poszukiwaniu refleksyjności w edukacji

In Search of Reflective Practice in Education

Anna Perkowska-Klejman, *Poszukiwanie refleksyjności w edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne*,
Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej,
Warszawa 2019, ss. 362.

Refleksyjność jest kategorią złożoną, różnie interpretowaną, trudną do jednoznacznego określenia, definiowania, badania, obiektywnego pomiaru; nie można jej bezpośrednio zaobserwować, jednak ma związek z uczeniem się i wpływa na edukację. Dlatego należy zauważyć, że Anna Perkowska-Klejman przedstawiła w publikacji bardzo ważne i interesujące zagadnienie refleksyjności w edukacji. Autorka określa refleksyjność „jako kategorię opisującą autoodniesienie się do własnego uczenia i studiowania. Jest ona starannym, pogłębionym, uświadomionym namysłem nad posiadaną wiedzą, przekonaniami, procesami poznawczymi i innymi doświadczeniami edukacyjnymi. Odnosi się zarówno do osoby, jak także do kontekstów uczenia się, uwzględnia także poznawanie innych stanowisk i punktów widzenia. Refleksyjność prowadzi (może prowadzić) do transformacji we własnym uczeniu się i postrzeganiu świata. Wpływa także na system edukacyjny” (s. 11).

SPI Vol. 23, 2020/4
ISSN 2450-5358
e-ISSN 2450-5366

Publikacja składa się z dziewięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem i zakończonych wykazem bibliografii oraz spisem tabel i rysunków. Podtytuł *Studium teoretyczno-empiryczne* wskazuje, że książkę można podzielić na dwie części: teoretyczną i empiryczną. Autorka w pierwszych czterech rozdziałach publikacji przedstawiła w aspekcie teoretycznym różne perspektywy, wielorakie ujęcia i konteksty oraz obszary refleksyjności, ze szczególnym zwróceniem uwagi na problematykę refleksyjności w procesie uczenia się.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „Współczesne konteksty studiów wyższych” przedstawiona została charakterystyka polskich studentów z uwzględnieniem danych statystycznych. Z tej analizy, zdaniem Autorki, wynika, że „Środowisko młodzieży akademickiej jest bardzo zróżnicowane. Jest to młodzież o różnych zdolnościach, aspiracjach, różnym statucie socjoekonomicznym i pochodzeniu” (s. 17). Natomiast charakteryzując współczesnego studenta podała próbę jego opisu: „Student z 2020 roku należy do generacji urodzonej po roku 1990, nazwanej «generacją C». Osoby te są: podłączone (*connected*), komunikujące się (*communicating*), skoncentrowane na przyjemnościach (*content-centric*), skomputeryzowane (*computerized*), społecznościowe (*community-oriented*), zawsze klikające (*always clicking*). Cechuje je materialistyczne i realistyczne podejście do życia, są kulturowo liberalne. Dużą część życia społecznego spędzają w internecie, gdzie czują się bardzo swobodnie, i tutaj też najchętniej wyrażają swoje opinie i postawy. Technologia jest ściśle wpleciona w ich życie już od samych jego początków. Posiadają telefony komórkowe, ale zamiast rozmawiać, wolą komunikować się za pomocą wiadomości tekstowych i obrazkowych” (s. 24). Należy zauważyć, że opis ten jest bardzo aktualny i trafny.

Następnie wnikliwie omówiła proces edukacji studentów w czasach kryzysu ponowoczesności, zwracając uwagę na to, „że jest to czas niespokojny. Odczuwalny jest kryzys wartości, a normy społeczne stają się chwiejne. Następuje emancypacja różnych, niekiedy nawet sprzecznych moralnie racji. Człowiek czuje się zagubiony i jest przerażony nieprzejrzyistością, która go otacza” (s. 28). Przed współczesną edukacją stają bardzo ważne wyzwania, dlatego też Autorka przedstawiła również znaczenie edukacji w świecie technologizacji, ukazała zalety i wady nowoczesnych technologii. Podkreśliła, że „Ponowoczesny człowiek ma być refleksyjny i kreatywny. A edukacja ma

zapobiec pasywności i zmarginalizowaniu człowieka” (s. 35). Ponieważ globalizacja jest nieodwracalnym etapem przemian cywilizacyjnych, dlatego też przedstawiła problematykę globalizacji w odniesieniu do studiów i studiowania. Trafnie ukazała, że „Idea studiowania za granicą nie jest zjawiskiem nowym” (s. 41) i dokładnie omówiła programy działań na rzecz mobilności studentów. Przedstawiając neoliberalne oblicza studiowania, Autorka uznała, że „Namysł nad negatywnymi skutkami polityki neoliberalnej na edukację w Polsce odbywa się przede wszystkim w kręgach akademickich” (s. 47). Z dużą wnikliwością opisała kompetencje kluczowe i podkreśliła, że refleksyjność określana jest mianem „serca kompetencji kluczowych” (s. 49).

W rozdziale drugim „Konstrukty refleksyjności – pojęcia i stanowiska” Autorka z dokładnością i precyzją wyjaśniła terminy: refleksyjność, myślenie refleksyjne, refleksja krytyczna. Ukazała zagadnienie refleksyjności w naukach społecznych i humanistycznych, szczególnie przedstawiła filozoficzne, antropologiczne, psychologiczne oraz socjologiczne podstawy refleksyjności. Z kolei w trzecim rozdziale omówiła teoretyczne wymiary refleksyjności w edukacji. Ukazała refleksyjność w perspektywie pedagogicznej oraz przedstawiła główne idee konstruktywizmu i pragmatyzmu jako jej tła, zwracając przy tym uwagę na to, że będą one również wyznaczały ramy metodologiczne empirycznych badań własnych. Według Autorki „Tematyka polskich publikacji na temat refleksyjności najczęściej dotyczy nauczyciela, choć zawiera także aspekty wychowania dzieci i młodzieży. Refleksyjność w edukacji studentów może być uznana za zagadnienie nowe” (s. 115). Dlatego też szczegółowo omówiła wybrane teorie i koncepcje odnoszące się do refleksyjności w edukacji studentów: teorię transformacyjnego uczenia się Jacka Mezirowa, epistemologiczny model refleksji Marcii Baxter Magoldy, edukację refleksyjną Jerome’a Brunera oraz koncepcję refleksyjnej praktyki dorosłych Donalda Schöna. Wykorzystując te koncepcje Autorka dokonała bardzo interesującego i wielowymiarowego opisu refleksyjności. Wymienione koncepcje stały się także ważną teoretyczną podstawą do pomiaru refleksyjności wśród studentów. Anna Perkowska-Klejman stwierdziła, że „można zaproponować co najmniej kilka ujęć refleksyjności i odnieść ją do: 1) namysłu, głębi myślenia i jego analizy, a także autoodniesienia, 2) działania, ale także, do pogłębionej analizy tego działania, 3) opisu

relacji człowieka ze światem społecznym i pogłębianego zrozumienia tych relacji. Pedagogika czerpie z tych ujęć i bynajmniej nie zawęża znaczenia refleksyjności. Wręcz odwrotnie, traktuje ją bardzo szeroko, np. jako: kategorię wychowania moralnego, kategorię związaną z uczeniem się, koncept kształcenia nauczycieli” (s. 153).

W rozdziale czwartym „Refleksyjna edukacja studentów” Autorka sformułowała bardzo ważne pytanie dotyczące tego, jak współcześnie powinna wyglądać edukacja studentów. Omówiła wybrane, współczesne orientacje w uczeniu się studentów, jak również wybrane metodyki uczenia się refleksyjnego. Ukazała także przestrzeń nieformalnej edukacji studentów. Słusznie stwierdziła, że „W zakresie rozwijania refleksyjności na studiach panuje sporo antynomii. Jednym z tych paradoksów jest poddawanie pracy uczelni pełnej standaryzacji” (s. 168). Natomiast „Krajowe ramy kwalifikacji kształcenia sprowadzają uniwersytety do mentalności praktycznej, pozbawionej refleksyjności. Praktyczność jest odwrotnością oryginalności, a wśród jej antonimów pojawia się także teoretyczność” (s. 170).

W rozdziale piątym „Warsztat badacza na tle kultury wątpienia” Autorka przyjęła podejście wieloparadygmatyczne. Określiła przedmiot badań, którym była „refleksyjność jako kategoria teoretyczna i empiryczna odnosząca się do edukacji, a przede wszystkim edukacji studentów” (s. 197), w związku z tym jednym z celów było ukazanie refleksyjności w perspektywie studiowania. W badaniach został zastosowany model mieszany o charakterze ilościowo-jakościowym oraz pomiar, jak i jakościowe oceny wyrażone przez kompetentnych oceniających. Badania empiryczne zostały przeprowadzone w dwóch etapach. Do zebrania danych Autorka wykorzystała kwestionariusz do pomiaru myślenia refleksyjnego oraz wywiady z ekspertami: badaczami, nauczycielami akademickimi, autorytetami pedagogicznymi w zakresie refleksyjności, którzy mieli podwójną rolę – wyjaśnienia pojęcia refleksyjności studentów oraz skomentowania wyników badań ilościowych. W badaniach zastosowano kwotowy dobór osób, który uwzględniał poziom, obszar, system studiów. Uczestniczyło w nich 415 studentów pochodzących z całej Polski i reprezentujących 15 różnych uczelni.

W kolejnych trzech rozdziałach Autorka wnikliwie i szczegółowo zaprezentowała rezultaty uzyskane z badań. Rozdział szósty ukazuje refleksyjność studentów w opiniach ekspertów. Autorka dokonała

kategoryzacji wypowiedzi badanych ekspertów na temat studentów, w wyniku czego stwierdziła, że „można wyodrębnić trzy główne charakteryzujące tę grupę pojęcia. Pierwszym z nich jest zróżnicowanie rozumiane jako różnorodność członków tej grupy, drugim – dobre przystosowanie do życia w dzisiejszym technologiczonym świecie, trzecim – rozczarowanie, które występowało jako swoisty «dyskurs marudzenia»” (s. 235). W rozdziale siódmym wnikliwie omówione zostały wyniki badań odnoszące się do edukacyjnych uwarunkowań refleksyjności studentów, z uwzględnieniem takich zmiennych jak: poziom, obszar oraz system studiów. Natomiast w rozdziale ósmym scharakteryzowane zostały społeczne uwarunkowania refleksyjności studentów w takich aspektach jak: uwarunkowania rodzinne, własna aktywność zawodowa, środowisko lokalne, doświadczenia społeczno-edukacyjne, płeć i socjalizacja płciowa. Rozdział dziewiąty „Refleksyjność studentów – końcowe pytania o teorię i praktykę” odnosi się do osiągniętych przez studentów wyników w nauce. Autorka uwzględniła oceny uzyskiwane przez badanych na studiach jako ważną zmienną, która wiąże się z refleksyjnością. Bardzo interesujący i zarazem inspirujący jest końcowy wniosek w tym aspekcie, bowiem Autorka stwierdziła: „Jeśli studiowanie miałoby być refleksyjne, to w systemie oceniania musiałaby zajść nie zmiana, a transformacja. Wyrazem refleksyjności w studiowaniu jest m.in. samodzielne uczenie się, przyjmowanie odpowiedzialności za ten proces i zastanawianie się nad tym procesem. Jeśli idea refleksyjności byłaby urzeczywistniona w szkołach wyższych, to ocena w postaci stopnia powinna zniknąć na rzecz trafnej, zindywidualizowanej informacji zwrotnej, którą student mógłby otrzymać od prowadzącego zajęcia, od innego studenta, a także od siebie samego” (s. 315).

Należy zaznaczyć, że refleksyjność powinna być koniecznym i ważnym elementem kształcenia akademickiego. Dlatego walorem recenzowanej publikacji jest to, że przybliży bardzo interesujący i istotny problem refleksyjności, a przedstawione empiryczne badania własne dookreślają między innymi wiedzę na temat poziomów refleksyjności studentów. Niewątpliwie monografia Anny Perkowski-Klejman wnosi znaczącą wartość do polskiej myśli pedagogicznej i czyni ją bardzo ważnym głosem w dyskusji nad jakością edukacji. Dlatego można mieć nadzieję, że będzie ona źródłem refleksji

i inspiracji dla pedagogów i nauczycieli, studentów oraz wszystkich tych, dla których rozwój edukacji jest ważny.

DANE DO KORESPONDENCJI

Dr Marzena Chrost
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: marzena.chrost@ignatianum.edu.pl